

Ненад ОБРАДОВИЋ*

Мол (Ада)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8309-4783>

ТЕСТАМЕНТ МИЛОША БЕЛМУЖЕВИЋА

Анстракт: На следећим страницама намера нам је да донесемо критичко издање тестаментa српског војводе Милоша Белмужевића који је написан 8. септембра 1500. године, два месеца пре војводине смрти. Тестамент садржи кратак животопис војводе Милоша од времена када је дошао у Угарску, према споразуму с угарским краљем и властелом. Због наглашено аутобиографског карактера, изворна вредност Белмужевићевог тестаментa је велика. Према је текст овог извора познат српској историографији од почетка двадесетог века, на основу издања које је начинио Алекса Ивић, сматрали смо да је, услед протока времена и чињенице да смо дошли у посед снимка исправе, корисно поново објавити овај важан извор. Осим тога, штампарска грешка која се поткрала у датуму у ранијем издању исправе дуго је истраживаче наводила на погрешан пут када је реч о одређивању времена настанка тестаментa.

Кључне речи: војвода Милош Белмужевић, Угарска, тестамент, баштина, српска властела.

Abstract: Our intention was to publish a critical edition of the will of voivode Miloš Belmužević written on 8 September 1500, two months before he died. The last will contains a short biography of voivode Miloš from the time he came in Hungary according to the agreement with the Hungarian king and barons. Due to its markedly autobiographical character, the value of Belmužević's testament as a historical source is significant. Although the text of this source has been known to Serbian historiography since the beginning of the 20th century on the basis of the edition made by Aleksa Ivić, we believed that due to the time that has passed and the fact that we have come into possession of a recording of the document, it is useful to publish this important source again. In addition, a typographical error that crept into the document's date in the earlier edition has long led researchers astray when it comes to determining the date of the will's creation.

Keywords: Voivode Miloš Belmužević, Hungary, testament, hereditary possession, Serbian nobles.

* obradovicnenad93@gmail.com

Војвода Милош Белмужевић био је једна од најистакнутијих личности међу српском елитом у Угарској на размеђу 15. и 16. века. Истакавши се у служби угарских краљева Матије Хуњадија (Корвина) (1458–1490) и Владислава II Јагелонца (1490–1516) као ратник,¹ пред крај живота обављао је и административне дужности судије племства (*judex nobilium*, *szolgabíró*)² Бачке жупаније.³ О његовом великом угледу говорило се и деценијама након његове смрти, како то показује једно писмо надбискупа Павла Томорија послато надбискупу Ладиславу Салкају и Јовану Борнемиси 12. октобра 1525. године.⁴ Живот и деловање Милоша

¹ Учествовао је у борбама за угарски престо на страни краља Владислава II, а на јужној угарској граници посведочен је као заповедник контингента од 1.000 лаких коњаника. Према једном извештају смедеревског бега Јусуфа из 1486. или 1487. године, око хиљаду Срба из Смедерева и Браничева, предвођени Милошем, били су преобучени у турска одела како би застрашили посланика цара Фридриха III. Према свему судећи, споменута особа је Милош Белмужевић. Ioannis Georgii Schwantneri, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini* II, Vindobonae 1746, 170. György Hazai, „A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai”, *Levéltári Közlemények* 26 (1955) 290. *Istvánffy Miklós magyarok dolgairol irt történetiája Tállyai Pál XVII. századi fordításában* I/1, ed. Benits Péter, Budapest 2001, 52. Декрет краља Владислава II из 1498. године налагао је да Белмужевић предводи све своје хусаре, чији број се не наводи, али како је пре њега истим законом предвиђено да српски деспот предводи 1.000 коњаника, могуће је да је и војвода Милош Белмужевић требало да предводи исто толико ратника. János Bak, „Online Decreta Regni Hungariae Mediaevalis. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary”, *All Complete Monographs* 4, 929, 955–956. (https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono) (прегледано: 25. 3. 2024).

² Судије племства су најважнији службеници племићке жупаније. У првој половини 13. века тако су називали изабране судије краљевих слугу (*serviens regis*). Латински назив ових чиновника среће се први пут у изворима 1273, а мађарски назив 1404. године. Судије племства су у жупанији вршиле различите задатке који су се протезали од учешћа на судским рочиштима везаним за спорове између племића унутар жупаније, увођења у посед, утврђивања граница поседа, организовања мобилисања племства у случају рата (*nemesi fölkelés*), до прикупљања пореза. У ванпарничним поступцима могли су самостално да делују. У зависности од величине жупаније, у изворима се појављује различит број судија племства, али најчешће су у једној жупанији била четворица племића с овим достојанством. Заједно са жупаном или поджупаном представљали су жупанију. Углавном их је бирало племство жупаније на саборима жупанијског племства на одређено време. До средине 14. века бирали су се углавном међу богатијим породицама у жупанији, али касније ову улогу преузима племство слабијег имовног стања. Lajos Nemes, „Szolgabíró”, in: *Magyar történelmi fogalomtár* II, ed. Péter Bán, Budapest 1989, 182–183. Pál Engel, „Szolgabíró”, in: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*, ed. in chief Gyula Kristó, Budapest 1994, 654.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [=MNL OL], Diplomatai Levéltár [=DL] 20 476.

⁴ Vimos Fraknói, „Tomori Pál kiadatlan levelei”, *Magyar Történelmi Tár* 3. sorozat, 5. kötet (1882) 88. Александар Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу и његовој породици”, *Иницијал* 1 (2013) 170–171, напомена 33.

Белмужевића, као значајне личности српске средњовековне прошлости, до сада су привукли пажњу многобројних истраживача, који су у последњих неколико година донели знатан број значајних резултата и створили позамашну библиографију о овом српском старешини.⁵ Због тога се на овом месту нећемо бавити подробно појединостима из живота српског властелина из јужне Угарске. Оно што је за нас на овом месту значајније јесте приређивање војводиног тестамена, који је написан у септембру 1500. године. Садржај овог тестамена није непознат српској историографији. Издао га је, наиме, још Алекса Ивић 1913. године у Вјеснику Краљевског хрватско-славонско-далматинскога земаљскога архива.⁶ Међутим, протекло време свакако је учинило потребним

⁵ Соња Петровић, „Старање о души. Тестамент Милоша Белмужевића и еписки модел о последњој вољи јунака”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 71 (2005) 3–22. Ненад Лемајић, *Српска елита на прелому епоха*, Сремска Митровица – Источно Сарајево 2006, 88–90, 354. Adrian Magina, „Un nobil sârb in Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević”, *Analele Banatului, seria nouă* XVIII (2010) 135–142. Александар Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 161–185. Snežana Božanić, „Srpski velikaši u političkim i vojnim previranjima oko izbora Vladislava II za kralja Ugarske”, *Istraživanja* 24 (2013) 151–166. Ненад Лемајић, „Милош Белмужевић”, у: *Српски биографски речник* 6, гл. ур. Чедомир Попов и Бранко Бешлин, Нови Сад 2014, 638–639. Adrian Magina, „Milica Belmužević: L’ histoire l’ une noble dame du XVIe siècle”, *Иницијал* 2 (2014) 145–162. Saša Iašin, *Familiiile nobilitare sârbești din Banat in secolele al XV-lea și al XVI-lea*, Cluj-Napoca 2015, 166–171. Александар Д. Иванов, „Војвода Милош Белмужевић у Шлеској”, *Зборник Матице српске за историју* 94 (2016) 19–27. Aleksandar Krstić, „Which Realm Will You Opt for?”. The Serbian Nobility Between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century”, in: *State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule*, editors in chief Srđan Rudić & Selim Aslantaş, Belgrade 2017, 129–161. Aleksandar Krstić & Adrian Magina, „The Belmužević family. The fate of a noble family in South Eastern Europe during the turbulent period of the Ottoman conquest (the 15th and first half of the 16th centuries)”, in: *The Ottoman conquest of the Balkans. Proceedings of the session held at the 12th International Congress of South-Eastern European Studies (Bucharest, 2–6 September 2019)*, ed. Oliver Jens Schmidt, *Revue d’études Sud-Est Europeen* 59 (2021) 105–123.

⁶ Приликом штампања Ивићевог издања извора година од стварања света је наведена погрешно, 7005, уместо 7009. године, због чега је војводин тестамент дуго био датиран као да је из 1495. године. Алекса Ивић, „Неколико ћирилских споменика из XVI. и XVII. века”, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva* 15 (1913) 2, 93–94. Упркос томе што је у својој Историји Срба у Војводини донео тачан датум настанка војводиног тестамена, Ивић је време војводине смрти погрешно ставио у 1501. годину. Алекса Ивић, *Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања Потиско-поморишке границе (1703)*, Нови Сад 1929, 41. Садржај исправе донео је и Цанко Младенов, с освртом на могуће бугарске елементе језика ове исправе, с погрешним претпоставкама о војводином пореклу. Sanko Mladenov, „Bolgár adalékok a magyar levéltárakban”, in: *Tanulmányok a bolgár-magyar kapcsolatok köréből. A bolgár állam megalapításának 1300. évfordulójára*, ed. Csavdar Dobrev, Péter Juhász & Petar

публиковање једног новог критичког издања уз снимак оригиналног акта. Приређивање тестаментa војводе Милоша Белмужевића учињено је према правилима која важе приликом издавања исправа у Старом српском архиву.

Исправа се раније чувала у фонду Лимбус (Lymbus) Мађарског националног архива (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára), да би у скорије време била премештена у архивску збирку Diplomatikai Levéltár и добила сигнатуру MNL-OL-DL 108 963. На овом месту желим посебно да се захвалим професорки Универзитета у Сегедину, др Марији Иванич (Dr. Ivanics Mária), која је исправу нашла током својих истраживања у Мађарском националном архиву и упутила ме на њену садашњу сигнатуру.

Опис исправе

Тестамент Милоша Белмужевића написан је црним мастилом, српским језиком, ћириличним брзописом,⁷ на папиру правоугаоног облика ширине око 300 мм и дужине око 200 мм у 34 реда. Документ је био савијен једном по ширини и четири пута по дужини. Ивице документа су на појединим местима искрзане, на превојима се понегде виде мања оштећења, али је исправа упркос томе добро очувана. На горњој половини предње стране исправе видљиви су трагови од утиснутих воштаних печата који су приликом савијања папира начинили мрље. На доњој половини видљиви су трагови четири воштана печата, од којих су три била отиснута у зеленом воску, а један у воску смеђе боје. Печати су за исправу били причвршћени помоћу прореза троугластог облика, који су јасно видљиви на документу. Нажалост, на основу преосталих трагова може се само закључити да су били отиснути малим типаром, можда печатним прстеном, а пречник им износи приближно 20 мм. Ликовни прикази и легенде нису се сачували. У горњем десном углу видљив је

Mijatev, Budapest 1981, 269–270. Према Ивићевом издању текст је у свој рад уврстила и Соња Петровић. С. Петровић, „Старање о души”, 21–22. Употребно га је и Ненад Лемајић у својој књизи о положају српске елите након пада средњовековних српских држава. Ненад Лемајић, *Српска елита на прелому епоха*, 354. Превод исправе на румунски језик донео је Адријан Мађина. А. Magina, „Un nobil sârb”, 141–142.

⁷ Свакако да је тестамент Милоша Белмужевића прворазредан извор за филолошко и палеографско истраживање развоја српске ћирилице. О карактеристикама брзописне ћирилице у 15. и 16. веку види: Петар Ђорђић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1990³, 118–129.

број 19, исписан графитном оловком, док се на доњој половини, десно од трагова печата, уочава на исти начин написан број 215. У доњем левом углу назначена је савремена сигнатура графитном оловком (*HU-MNL-OL-DL 108 963*). У доњем десном углу је написана година издавања исправе (1500) и трагови у међувремену обрисане белешке 660.

На позадини исправе у горњем десном углу видљива је стара сигнатура исписана графитном оловком (*Lymb II sor. 27-ср. 44. lét*). На горњој половини акта видљив је правоугаони отисак печата тамноплаве боје с натписом Мађарски краљевски земаљски архив (*M. Kir. Országos Levéltár*). Испод, близу доње и леве ивице позадине, видљив је печат правоугаоног облика с натписом Земаљски архив, Средњовековна збирка (*Országos Levéltár Középkori Gyűjtemény*) испод кога је написана савремена сигнатура графитном оловком (*DL-108 963*). У равни с овим печатом ређају се прорези помоћу којих су на исправу били причвршћени утиснути воштани печати.

Текст исправе:⁸

† Вѣ име вца и с(и)на и С(в)е(т)а(г)о Д(с)ха, ми воев(о)да Милш(ь) Белмѣжевик(ь) вл(а)говерни вѣ Х(ри)с(т)а Б(о)га вѣре доидох[ь] |2| вт поганех[ь] на љгарски арсагѣ вѣ д(ь)ни светлога краља Матеша, на нгове светлости |3| крѣстьянство и верѣ и все љгарске велике и мале госп(о)де верѣ кои ѣ тои време слѣжахѣ |4| светлои корѣне. И ми неговѣ светлос(тѣ) почесмо слѣжити право и верно и светли краљ(ь) Матеш(ь) |5| виде(ь) нашѣ правѣ и вернѣ слѣжбѣ Б(о)жїѡм[ь] помощїю и хотением[ь] љгарске велике госп(о)де |6| нам[ь] даде краљ(ь) Матеш(ь) за нашѣ слѣжбѣ ѣ тамшварскои мегкѣ Моишѣ и Познад[ь] ѣ ващинѣ |7| и потоле нам[ь] даде краљ(ь) Матеш(ь) ѣ ващинѣ ѣ баукои мегкѣ Фекетикхазѣ, Ферикхазѣ и Бозпа |8| Бокорѣ пѣсто селище мен(е) и моемѣ вттражїю. И пак(ь) ни даде ѣ чанадскои мегкѣ Мѣнарѣ и Гедѣшѣ |9| и ѣ тамшварскои мегкѣ Кокот[ь] ѣ пенезе за нашѣ слѣжбѣ за всам[ь] сат[ь] дѣкат[ь]. И пак(ь) слѣжихѣ светломѣ |10| краљу Матешѣ ѣ Слизїкѣ, и ране прїмих[ь] и крѣв[ь] пролих[ь]. И за мою крѣвь даде мї краљ(ь) Матешѣ |11| Шашѣварѣ ѣ ващинѣ. И кѣпих[ь] ѣ тамшварскои мегкѣ за пенезе Ёново, пол[ь] Шипсова, пол[ь] Мале |12| Ирмате и вѣѣ к нашѣ ващинѣ светли краљѣ Лаславѣ[ь] поновиѡм и давѣ ѣ ново датїкѣ. И вѡи |13| све више писано иманїкѣ имасмо

⁸ На редакцији текста исправе на овом месту захваљујем се рецензентима и др Невену Исаиловићу, вишем научном сараднику Историјског института у Београду.

ми с нашим[ь] с(и)ном[ь] Вѣком[ь]. И би хотеніе Б(о)жіе наш[ь] с(и)нъ
 |14| Вѣкъ погнѣ кѣ Б(о)гѣ, Тѣрци га ѣморише на слѣдѣе крал(а) ѣгарскога
 и светле корѣне и ѣга|15|рскога арсага. Ї га видеви ерь всташ[ь] безъ сина
 искахъ м(и)л(о)стѣ и слов[о]дѣ вт светлога |16| кралѣ Ласлова и вт све
 ѣгарске госпое, како на мови смрти да сам[ь] слов[о]д[а]нъ вставит[и]
 мою |17| бацинѣ моем[ь] сиротам[ь] и моемѣ встаткѣ и слѣгам[ь] и за
 д(ѣ)шѣ и камо ми драгѣ. И би хотеніе |18| светломѣ кралю Ласловѣ и
 ѣгарскои великои госпое. И на тои ми дадоше слободѣ и книгѣ |19| на
 Шашварѣ, на Моишѣ, на Познад[ь] ѣ четири тисѣе дѣкат[ь]. И вис(тѣ)
 хотеніе Б(о)жіе и посла на нас[ь] |20| свою рѣкѣ. И ми познасмо и видесмо
 ерь кемо вѣ вбогаи света прѣити. И дозвох[ь] свога вѣца |21| д(ѣ)ховнога
 кои е кон[ь] нас[ь] стоал[ь], вт Свѣте Горе калѣгкѣ Тимотеѣ, и нѣмѣ се
 исповедахъ. |22| И вставих[ь] вѣ моѣ бацине Маркѣ Радановику Моишѣ
 и Познад[ь]. И вставих[ь] Степанѣ Приве|23|новику Дегѣ кои к ѣ мен[е]
 бил[ь] ѣ залогѣ. И вставих[ь] Ївѣ Шипсвѣ(ь). А ина више писана |24| села,
 бацинѣ мою вставих[ь] матере свои, и жене мѣ и дететѣ кое мѣ Б(о)
 гѣ даѣ. А и нѣ |25| мархѣ цо сам[ь] имал[ь], конѣ, сребро ѣ ковѣ, каваде,
 хотазе, ѣзде све мало много вставих[ь] |26| за свою д(ѣ)шѣ, и д(ѣ)шѣ
 вставих[ь] на матерѣ да ми вна за д(ѣ)шѣ впралѣ. И пак[ь] вѣ конѣ |27|
 вставих[ь] Степанѣ Привеновику кѣнѣ Алибеговѣ съ свом[ь] справом[ь],
 Радановику Маркѣ |28| конѣ Раскас(а) съ свом[ь] справом[ь], Ївѣ конѣ
 Жиндѣ съ свом[ь] справом[ь]. И вставих[ь] калѣгкѣ Ти|29|мотею вѣ
 мархѣ рѣ дѣкат[ь] да вѣнес(е) ѣ С(вѣ)тѣ Горѣ.

|30| И вѣомѣ теѣемѣнтовѣ више правине: госпога Ёла, жена Дмитра
 Їкшикѣ и неини |31| синове Їван[ь] и Дмитръ, Степан[ь] Їкшик[ь],
 Сибини Їнош[ь] и Потреуикѣ Дмитра жена Ёла |32| и Петовова жена
 Ївана и калѣгкѣ Тимотеѣ кои мѣ (!) исповеда. Дѣтакон[ь] Марко |33|
 прѣд[ь] вѣмѣ вишѣписанемѣ людѣми, ми вѣакои нарѣчисмо.

|34| Писа се си теѣемѣнтов[ь] лѣта 73 ѣ м(е)с(е)ца сѣктемврѣа ѣ д(ь)нѣ
 ѣторник[ь].

Превод исправе:

+ У име Оца и Сина и Светога духа, ми, војвода Милош Белмужевић, благоверни у вери у Христа Бога. Дођох од пагана у угарски арсаг у дане светлога краља Матијаша,⁹ на хришћанство и веру његове светлости и на веру све велике и мале угарске госпode, која је у то време служила светлој круни. И ми почесмо његову светлост служити право и верно, а светли краљ Матијаш, видевши нашу праву и верну службу, Божјом помоћи и вољом угарске велике госпode даде нам за нашу службу краљ Матијаш у темишварској међи¹⁰ Мојшу¹¹ и Познад¹² у баштину. И потом нам даде краљ Матијаш у бачкој међи у баштину Фекетићхаз,¹³ Фериххаз¹⁴ и Бозја

⁹ Премда се у српској историографији уобичајено име сина Јована Хуњадича преводи као Матија, на овом месту смо оставили име као што је наведено у исправи. На овај начин се задржава име у оном облику како је било прилагођено српском изговору.

¹⁰ Овај израз се у савременој српској историографији углавном преводи као жупанија, али смо овде оставили оригинални облик пошто је врло специфичан и значајан за даља лингвистичка истраживања.

¹¹ Мојша је топоним североисточно од насеља Утвин у данашњој Румунији. Милекер је био мишљења да је Мојша 1488. припадала Темишвару. Посед је добио Милош Белмужевић даровницом краља Матије 1483. године. А. Magina, „Un nobil sârb”, 138–139. Dezső Csánki, *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában* II, Budapest 1894, 50. Bódog Milleker, *Délmagyarország középkori földrajza*, Temesvár 1915, 206. Pál Engel, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései 1554–1579*, Szeged 1996, 91. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 181. напомена 72. György Lelkes, *Magyar helyiségnévazonosító szótár*, Budapest 2011, 526.

¹² Према Милекеру, Пазнад је било једно од села западно од Темишвара. Исто тако га је и Чанки тражио западно од овог града. Према Енгелу, пустага Пазнад се могла налазити негде између насеља Бечкереку Мик (Becicherecu Mic, Kisbecskerek) и Сачинез (Sachinez, Temeskenéz). А. Magina, „Un nobil sârb”, 139. D. Csánki, *Magyarország történeti földrajza* II, 56. B. Milleker, *Délmagyarország középkori földrajza*, 223. P. Engel, *A temesvári és moldovai szandzsák*, 109.

¹³ Фекете(е)хаз (Fekete(egy)ház) први пут се спомиње у изворима 1465. године као посед Моровићких, што је био и 1476. Године 1522. среће се у Чонградској жупанији. У османским изворима се среће као Фекетехеј, али се у дефтеру Сегединског санџака из 1578. године појављује и под српским именом Фекетић. Ласло Секереш га је убицирао јужно од данашњег Фекетића и у литератури се прихвата поистовећивање с овим насељем. Miklós Fóti, *The Mufással Tahrir Defteri of the Sanjak of Segedin (1578)*, Budapest 2023, 134. D. Csánki, *Magyarország történeti földrajza* II, 149. László Szekeres, *Középkori települések északkelet Bácskában*, Újvidék 1983, 24–25. Gy. Lelkes, *Magyar helyiségnévazonosító szótár*, 107. А. Magina, „Un nobil sârb”, 140. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 179, напомена 63.

¹⁴ Вероватно име настало од Фејерећхаз. Фејерећхаз Чанки смешта у околину Фекетића, а Секереш убицира Фелећхаз на истом месту. D. Csánki, *Magyarország történeti földrajza* II, 149. L. Szekeres, *Középkori települések északkelet Bácskában*, 25.

Бокор,¹⁵ пусто селиште, мени и мојим потомцима. Те ми даде у чанадској међи Мунару и Гедуш¹⁶ и у темишварској међи Кокот¹⁷ за пенезе, за нашу службу, за осамсто дуката. И служио сам пак светлом краљу Матијашу у Шлезии, и ране примих и крв пролих. И за моју крв даде ми краљ Матијаш Шашвар¹⁸ у баштину. И купио сам у темишварској међи за пенезе Јеново,¹⁹ пола Шипсова²⁰ и пола Мале Јармате.²¹ И ову је нашу баштину светли краљ Ласлов²² обновио и дао као ново даривање. И ово све гореписано имање имали смо ми с нашим сином Вуком. Била је Божја воља да наш син Вук пође к Богу, Турци га уморише у служби краља угарскога и светле круне и угарског арсага. Пошто видех да остадох без сина, молио сам милост и слободу од светлога краља Ласлова и од све угарске господе како да сам слободан после смрти оставити моју баштину мојим сиротима, мојем потомству, слугама и за душу и где ми драго. И би воља светлога краља Ласлова и угарске велике господе и на то ми

¹⁵ Бозја Бокор је вероватно село Бозеј, које се спомиње 1570. године, данас део Жабља. Gyula Káldi-Nagy, *A szegeði szandzsák települései, lakosai és török birtokosai 1570-ben*, Szeged 2008, 340–341. D. Csánki, *Magyarország történeti földrajza* II, 145. Душан Ј. Поповић, *Срби у Бачкој до краја осамнаестог века (историја насеља и становништва)*, Београд 1952, 81. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 179, напомена 63.

¹⁶ Мунара је данас насеље Мунар поред Мориша западно од Арада. Гедуш је данас пустава северно од Мунаре. P. Engel, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései*, 55, 92. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 179, напомена 63.

¹⁷ Кокот је данашња Орцишоара (Orțișoara), северно од Темишвара. P. Engel, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései*, 77. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 179, напомена 63.

¹⁸ Шашвар се налазио на јужној обали Береја, западно од Реметеа Маре (Remetea Mare), близу Темишвара. B. Milleker, *Délmagyarország középkori földrajza*, 236. P. Engel, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései*, 118. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 179, напомена 63.

¹⁹ Јеново се према једној убикацији поистовећује с насељем Јанова, северозападно од Рекаша (Recaș), док је Енгел проналази између Рекаша и Драгшина (Dragșin). P. Engel, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései*, 69. А. Magina, „Un nobil sârb”, 141, напомена 15. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 179, напомена 63. Gy. Lelkes, *Magyar helyiségnévazonosító szótár*, 668.

²⁰ Шипсов се налазио, према Чанкију, између Рекаша, Извина и Јанове. D. Csánki, *Magyarország történeti földrajza* II, 61. Енгел га смешта западно од Рекаша. P. Engel, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései*, 119.

²¹ Данас Ђармата (Giarmata), северно од Темишвара. P. Engel, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései*, 70. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 179, напомена 63.

²² Исправно би било Владислав, али пошто се име краља у целом тестаменту доследно наводи као Ласлов, зато смо одлучили да на српском задржимо име као у оригиналу. Угарски владар Владислав II се неретко и у угарским изворима назива Ласло, односно Ладислав.

дадоше слободу и књигу²³ на Шашвар, на Мојшу, на Познад за четири хиљаде дуката. И би воља Божја и посла на нас своју руку. И познадосмо и видесмо да ћемо од овога света отићи. И дозвоа сам свога духовног оца, који је код нас боравио, калуђера Тимотеја са Свете горе и њему се исповедах. И оставио сам од своје баштине Марку Радановићу Мојшу и Познад, те оставих Степану Прибеновићу Дег,²⁴ који је код мене био у залогу. И оставих Јови Шипсов. А остала вишеписана села, баштину моју, оставих матери мојој и жени ми и детету које ми је Бог дао. Осталу имовину што сам имао, коње, сребро у кову, каваде,²⁵ хотазе,²⁶ узде, све мало и много оставих за своју душу. И душу оставих матери да ми она за душу оправља.²⁷ Од коња пак оставих Степану Прибеновићу коња Алибеговца са свом опремом, Радановићу Марку коња Раскаса са свом опремом, а Јови коња Жиндију са свом опремом. И оставих калуђеру Тимотеју од мархе сто дуката да однесе на Свету гору.

И овом тестаменту бише правине:²⁸ госпођа Јела, жена Дмитра Јакшића, и њени синови Јован и Дмитар, Степан Јакшић, Сибињи Јанош, и Јела, жена Дмитра Потречића,²⁹ и Петовова жена Јована и калуђер Тимотеј, који ме исповеда. Ђакон³⁰ Марко пред овим више писаним људима, ми овако наручисмо.

Овај тестамент је писан лета 7009. месеца септембра 8. дан, у уторак.

²³ Под књигом се на овом месту мисли на исправу, односно повељу.

²⁴ Насеље се вероватно налазило на северној обали Бегеја, близу Јармате. D. Csánki, *Magyarország történeti földrajza* II, 33. P. Engel, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései*, 45. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 181, напомена 72.

²⁵ Реч је о некој врсти плашта. Ђура Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* I, Београд 1863, 428.

²⁶ Нисмо успели наћи шта је ова реч значила.

²⁷ Значење овог глагола је „уређује”.

²⁸ Правине на овом месту означава сведоке, док се често среће и у значењу право или припадност. Ђура Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* II, Београд 1863, 409–410.

²⁹ Дмитар Потречић био је један од српских ситних поседника у Срему који је држао Јаково, Сурчин, Добановце и неколико околних пустара према донацији краља Матије Корвина из 1488. године. Породица се спомиње на овим поседима и 1510. године. Зоран Симић, Даница Димитријевић и Сима Ћирковић, „Почеци манастира Фенека”, *Саопштења* 27–28 (1995–1996) 79–94. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 181.

³⁰ Према начину писања на овом месту може се рећи да је реч о ђакону, а не о дијаку. Међутим, и дијаци су неретко састављали сличне исправе. Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* I, 273.

Дипломатичке особености

Међу изворима којима располажемо мало је сачуваних српских властеоских тестамената.³¹ Због тога је опорука Милоша Белмужевића изузетно вредан историјски извор.

Текст тестамена војводе Белмужевића почиње симболичком и вербалном инвокацијом, односно приказаним крстом, што се среће и у другим угарским тестаментима.³² Главни део (*testatio*) по свом садржају не разликује се много од угарских племићких опорука, с тим да је на самом почетку присутан аутобиографски део, који садржи и разлоге писања исправе. Чињеница да је писан српским језиком сама по себи није неубичајена. Премда је језик на коме је писано највише тестамената био латински,³³ у 15. веку у Угарској се појављују и опоруке писане на мађарском или немачком језику. Као интересантан језички детаљ треба истаћи да језик војводине последње воље обилује мађарским речима. Такве речи су: арсаг, односно у мађарском оригиналу *ország*, што значи држава, међа, у значењу жупаније, или на мађарском *megye*, пенезе, на мађарском *rénz*, што значи новац, и мархе, мађарски *marha*, што значи стока, или имање, како се тада означавала имовина.³⁴ Присуство хунгаризама не треба да нас изненади ако знамо да је војвода Милош у Угарској провео безмало двадесет година окружен мађарском властелом и да је обављао административне дужности у оквиру жупаније.

Датовање исправе је извршено према пракси српских владарских и властеоских канцеларија годином од стварања света према византијској ери, што одступа од обичаја угарских канцеларија. На овом месту потребно је споменути и то да се увидом у оригинал исправе претпоставка Александра Крстића и Адријана Мађине о датовању тестамена у 7009. годину од стварања света, односно у 1500. годину од Христовог рођења,

³¹ Један од малобројних је и тестамент Прибислава (Ланчилага) Вукотића. Небојша Порчић и Невен Исаиловић, *Документи владара средњовековне Србије и Босне у венецијанским збиркама*, Београд 2019, 450–455.

³² András Kubinyi, „Főúri és nemesi végrendeletek a Jagelló-korban”, *Soproni Szemle* 53 (1999) 4, 333. Borbála Kelényi, *Késő középkori magyar fő- és köznemesi női végrendeletek (1440–1526)* (докторска дисертација, Факултет хуманистичких наука Лоранд Етвеш, Будимпешта 2015), 10.

³³ A. Kubinyi, „Főúri és nemesi végrendeletek”, 332. Beáta Kulcsár, „Magyar nemesi végrendeletek a középkorban”, *Belvedere Meridionale* 20 (2008) 58–78.

³⁴ *A magyar nyelv értelmező szótára* IV, Budapest 1987, 942, 1223. *A magyar nyelv értelmező szótára* V, Budapest 1987, 418–419, 709–710.

показала као тачна.³⁵ Према томе, може се закључити да је година 7005, назначена у Ивићевом издању, заиста штампарска грешка.³⁶ Тако је потпуно извесно да тестамент није био писан 1495. године, како се то неретко среће у српској историографији.³⁷

Како је то приметила још Соња Петровић, садржај тестамена Милоша Белмужевића има изразит аутобиографски карактер и доноси војводин кратак животопис.³⁸ Посебно је интересантна рефлексја на погибију војводиног сина Вука, на Васкрс 1499,³⁹ чије детаље је донео Лудовик Цријевић Туберон. Према тону Белмужевићевог тестамена, може се закључити да је Туберон прилично тачно осликао војводину бол због погибије сина, коју је смиривао пустошењем османских територија.⁴⁰ У овом случају можемо рећи да је тестамент поуздан извор и за осликавање душевног стања појединца, што је посебно драгоцен и редак податак.⁴¹ Како је војводин син Марко још раније умро,⁴² Милош Белмужевић је, оставши и без другог сина, целокупну своју баштину оставио мајци, жени и ћерки Милици.⁴³ Своју мајку Оливеру уједно је у својој опоруци означио и као извршиоца тестамена, бар када је реч о бризи за душу.

³⁵ Imre Szentpétery, *Oklevéltani naptár*, Budapest 1912 [репринт: 1974], 115. А. Магина, „Un nobil sârb”, 141, напомена 1. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 161, 173–174.

³⁶ Уместо одговарајућих слова 7005, у издању се налазе слова 7004, која одговарају 7005, односно 1495. години према византијској ери.

³⁷ Сима Ћирковић, „Српска властела у борби за обнову Деспотовине”, у: *Историја српског народа II, Доба борби за очување и обнову државе (1371–1537)*, ур. Јованка Калић, Београд 1982, 378, напомена 14. Ненад Лемајић, „Милош Белмужевић”, 638–639.

³⁸ С. Петровић, „Старање о души”, 4, 10. На значај тестамената у овом случају указује и Беата Кулчар. В. Kulcsár, „Magyar nemesi végrendeletek”, 64.

³⁹ Приликом једног примања поседа у залог, које се спомиње у исправи арадског каптола од 12. маја 1498. године, спомиње се и Вук Белмужевић. Крстић је показао да се Вукова погибија највероватније десила на Васкрс 1499, а не 1500. године. DL 36 849. А. Магина, „Un nobil sârb”, 140. Константин Јиречек, *Историја Срба I*, Београд 1981, 413. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 161, 173–174.

⁴⁰ Marino Sanudo, „Odnosaji skupovlade mletačke prema južnim Slavenima”, ed. J. Valentinelli, *Arkiv za povijesnicu Jugoslovensku* 5 (1859) 121. Gusztáv Wenzel, „Marino Sanuto Világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai I, (1496–1501)”, *Magyar Történelmi Tár* 14 (1869) 135. Ludovicus Tubero, *Kortörténeti feljegyzések (Magyarország)*, közreadja László Blazovich & Erzsébet Sz. Galántai, Szeged 1994, 253–255. *Lvdovici Tvberonis Dalmatiae abbatis Commentarii de temporibus suis*, ed. Vlado Rezar, Zagreb 2001, 134–136. А. Ивић, *Историја Срба у Војводини*, 41. Јованка Калић, *Срби у позном средњем веку*, Београд 2012, 212–213. А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 174.

⁴¹ В. Kulcsár, „Magyar nemesi végrendeletek”, 65.

⁴² А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 173.

⁴³ На одређени начин тестамент Милоша Белмужевића представља и значајан извор за проучавање породичних прилика, како је то случај и с другим тестаментима. В. Kulcsár, „Magyar nemesi végrendeletek”, 65.

Као извор, тестамент Милоша Белмужевића је интересантан на више начина. Наиме, доноси кратак преглед делатности српског великаша у угарској служби и упућује на закључак да је у Угарску дошао након склапања договора с угарским краљем и његовом властелом. Чињеница да је напустио Османско царство тешко би била разумљива уколико не бисмо претпоставили да је претходно обезбедио себи сличне животне услове као у султановој служби, где је био значајан тимарник.⁴⁴ Слично су касније поступали и други српски војници и тимарници, као на пример Павле Бакић, који је уживао подршку калочког надбискупа Павла Томорија.⁴⁵ Тестамент је састављен пред духовником Тимотејем, који је код српског војводе дошао са Свете горе. Писање завештања пред свештеним лицем, када је реч о остављању покретне имовине, било је уобичајено у угарској пракси.⁴⁶ Међутим, овај податак упућује на то да је српски првак настојао одржавати везе с најзначајнијим српским духовним центром на Светој гори, што нимало није случајно. Осим тога, јасно је и то да је настојао и материјално потпомагати Српску цркву, како је то посведочено и код друге угледне српске властеле у Угарској, као што су то били Јакшићи.

О изворној вредности овог документа за изучавање друштвене историје и положаја српских племића у друштву средњовековне Угарске на овом месту нећемо говорити, пошто смо том питању посветили посебан рад који је тренутно у припреми за штампу. Свакако је приметно да је српски старешина стекао знатну имовину у Угарској и да је о њој

⁴⁴ О значају и угледу војводе Милоша Белмужевића на османској страни границе сведочи и чињеница да је уживао неуобичајено велике приходе са свог тимара. Са својих 8.583 акче прихода знатно се издизао изнад осталих тимарника хришћана, који су већином уживали тимаре вредности мање од 2.000 акчи. У историографији се неретко сматра да је током последњих дана деспотовине био присталица проосманске политике Михаила Анђеловића, због чега су му одузети поседи након његовог неуспелог покушаја преузимања власти. Бранислав Ђурђев, „Србија”, у: *Историја народа Југославије II*, ур. Бого Графенауер и др., Београд 1960, 73. Ема Миљковић-Бојанић, *Смедеревски санџак 1476–1560. Земља – насеља – становништво*, Београд 2004, 73, 301. Н. Лемајић, *Српска елита на прелому епоха*, 38. Александар Крстић, „Јагодина”, у: *Лексикон градова и тргови средњовековних српских земаља – према писаним изворима*, гл. редактор: Сениша Мишић, Београд 2010, 122. Исти, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 167–168.

⁴⁵ DL 25 415. Vimos Fraknói, „Tomori Pál kiadatlan levelei”, 89–91. Idem, *Tomori Pál élete és levelei*, Budapest 1882, 44, 87, 90–91. Lajos Thallóczy & Antal Áldásy, *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907, 326–327. *Magyar humanisták levelei XV.–XVI. század*, ed. Sándor V. Kovács, Budapest 1971, 528. *Mohács emlékezete. A mohácsi csatára vonatkozó legfontosabb magyar, nyugati és török források. A csatahely régészeti feltárásának eredményei*, ed. Tamás Katona, Budapest 1976, 88.

⁴⁶ A. Kubinyi, „Főúri és nemesi végrendeletek”, 331.

донео један уопштен попис. Према томе, војводин тестамент доноси увид у услове у којима је живео, а који га сврставају међу имућније племиће.⁴⁷ Потпуно је у супротности сведочанство овог извора с трагичним тоном писма које је писао деспот Стефан Бранковић Дубровчанима пред своју смрт 1. октобра 1476. године.⁴⁸ Оно што свакако на овом месту заслужује пажњу јесте списак сведока који чине особе најближе војводи. Неретко су у сачуваним угарским тестаментима као сведоци навођени свештеници, рођаци, суседи, фамилијари или слуге, од чега у основи не одступа ни Белмужевићев тестамент.⁴⁹ Можемо рећи да опорука доноси податке о друштвеној мрежи једног српског властелина у Угарској.⁵⁰ Војвода Милош је пријатељским и другим везама био повезан углавном са српским племством, као што су Јакшићи од Нађлака, Дмитар Потречић (Потерчић) и неки Петов.⁵¹ Свакако да су Јакшићи, који су стигли скоро две деценије пре Белмужевића у Угарску, могли бити значајна потпора новопридошлом српском старешини.⁵² Осим тога, делатност Јакшића била је слична оној Милоша Белмужевића. Неретко су ратовали на истим ратиштима, као што је био случај у походу против пољског претендента Јована Алберта на северу Угарске, у којем се посебно истакао Дмитар Јакшић Млађи.⁵³ Према тексту Белмужевићевог тестамена, можемо

⁴⁷ На овај моменат у случају коришћења изворне вредност тестамената скренуо је пажњу и Ласло Шољмоши. László Solymosi, „Középkori végrendeleteink forrásértékéről”, *Tiszatár* 28 (1974) 6, 27. A. Kubinyi, „Főúri és nemesi végrendeletek”, 27.

⁴⁸ Љубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма I-2*, Београд – Ср. Карловци 1934, 161–162.

⁴⁹ Упркос томе, према Кубињијевим истраживањима, списак сведока није био нарочито често навођен на тестаментима. A. Kubinyi, „Főúri és nemesi végrendeletek”, 332, 333.

⁵⁰ L. Solymosi, „Középkori végrendeleteink forrásértékéről”, 28.

⁵¹ А. Крстић, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу”, 181–182.

⁵² О породици Јакшић детаљније види: Станоје Станојевић, „Нешто о Јакшићима”, *Нова Искра* 3 (1901) 164–165. Јован Радонић, „Прилози за историју браће Јакшић”, *Споменик СКА* 59 (1923) 63–75. Катарина Митровић, „Повеља деспотице Јелене Јакшић манастиру Хиландару, 1503. јуни 11, Будим”, *Стари српски архив* 7 (2008) 195–203. Adrian Magina, „Acta Jakšićiana. Documents Regarding to the Jakšić of Nădlac Family in Romanian Archives”, *Иницијал* 6 (2018) 159–188. Taisiya Leber, „Milica Jakšić's Charter for Hilandar Monastery (1506)”, *Иницијал* 7 (2019) 115–138. Момчило Спремић, „Породица Јакшић у Банату”, у: *Банат кроз векове, слојеви културе Баната*, ур. Миодраг Матицки и Видојко Јовић, Београд 2010, 33–63. Александар Иванов, „Убиство Дмитра Јакшића у Смедереву”, *Зборник Матице српске за историју* 99 (2019) 7–19. Александар Крстић, „Поседи Јакшића у Славонији и Срему”, *Историјски часопис* 70 (2021) 177–213.

⁵³ Szerémi György II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról 1484–1543, ed. Gustav Wenzel, Pest 1857, 37. György Szerémi, *Magyarország romlásáról*, Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László, Budapest 1979, 43–44, 56. Ђурађ Сремац, *Посланица о пропасти угарског краљевства*, превео Мирко Полгар,

приметити и да је најближе сараднике имао међу Србима, као што су ратници или ситни племићи Марко Радановић, Степан Прибеновић и Јова, о којима за сада нема расположивих података.⁵⁴ Блиску везу са српским ратницима потврђују, поред њима намењених поседа, и борбени коњи који су им били остављени, а који су у племићком друштву имали велику симболичну, али и практичну вредност.⁵⁵ Међутим, види се и то да је Милош Белмужевић, боравећи у Угарској, остварио тесне везе и с појединим мађарским припадницима племићког друштва Угарске, као што је то био неки Јанош Сибињи (Szebeni János). Свакако да су његове везе с мађарским племићима могле бити и знатно разгранатије, ако знамо да је обављао функцију судије племства.

Уколико узмемо у обзир напред речено, односно значајно српско окружење, као и то да је Белмужевић имао и свог духовника, није необично да је војвода остао привржен Српској цркви и њеној традицији и да је у својој опоруци, слично обичајима раније српске властеле, завештао своту од 100 дуката као дар који је требало однети на Свету гору. Може се рећи да ни у овом сегменту последња воља војводе Милоша Белмужевића не одступа знатно од других тестамената угарске властеле, осим што је, уместо према локалној цркви, војводина приврженост окренута ка најзначајнијем средишту српске духовности.

Угарски краљ Владислав II Јагелонац је за заслуге војводе Милоша Белмужевића, на молбу тамешког жупана и капетана Доњих крајева Јоже Шома (Somi Józsa),⁵⁶ његову последњу вољу (*testamenti sui, seu ianias scilicet literis scripti*), преведену са српског на латински (*ex traductione eiusdem de litteris servianis in latinum facta apparebat*), прихватио и потврдио повељом од 3. јуна 1501. године. Угарски краљ је, осим тога, његову малолетну ћерку Милицу узео у заштиту нешто раније, повељом од 30. маја исте године.⁵⁷ Премда су за завештавање покретне имовине били довољни било чији печат и сведоци, наследници су настојали да исправу озваниче на

Београд 1987, 14–15, 24. L. Tubero, *Kortörténeti feljegyzések*, 163–166. *Lvdovici Tyberonis Commentarii*, 62–63. Ioannis Georgii Schwantneri, *Scriptores rerum Hungaricarum* II, Vindobone 1746, 167–168.

⁵⁴ Моруће је и да су они били војводици фамилијари.

⁵⁵ István Takács & István Vörös, „Ló”, in: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*, ed. in chief: Gyula Kristó, Budapest 1994, 413. Раде Михаљчић, „Коњ”, у: *Лексикон српског средњег века*, прир. Сима Ћирковић и Раде Михаљчић, Београд 1999, 314–315.

⁵⁶ На овакав закључак упућује чињеница да је релатор обе повеље био Јожа Шом.

⁵⁷ DL 29 022, DL 32 552. L. Thallóczy & A. Áládsy, *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 297–299.

местима јавне вере или да траже потврду од краља.⁵⁸ Овакву потврду је тражила и војводина породица. У случају Белмужевића краљевска потврда је била потребна пошто је наследник био женског пола. Чињеница да се за Белмужевићеву породицу заузимао управо Јожа Шом, капетан Доњих крајева, односно подручја на којем је војвода ратовао, још једном потврђује његове велике заслуге и огроман углед који је уживао у пограничном угарском друштву.

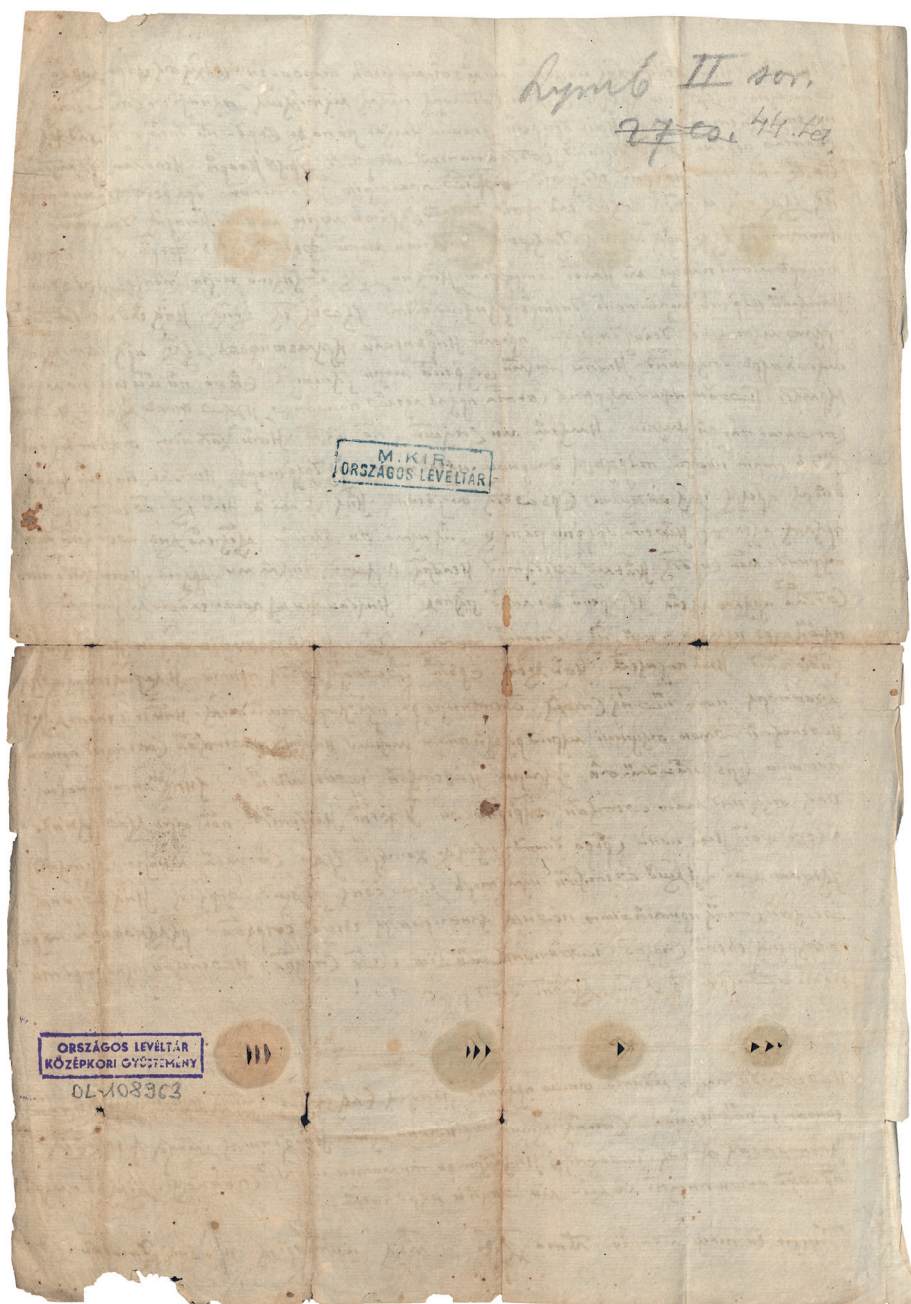
Тестамент Милоша Белмужевића доноси приказ животног пута једног српског властелина у јужној Угарској. Из њега се можемо уверити да живот на граници није био лак. Носио је стално ратовање, опасности и несигурност, али је обезбеђивао и знатне земљопоседе и немали углед у друштву, као и могућност брзог напредовања.⁵⁹ Како се то јасно може приметити из војводине опоруке, овај српски ратник и властелин успео се уклопити у угарско друштво, међу средње и добростојеће племиће чије се деловање највише осећало у границама жупаније. Осим тога, успео је изградити разгранату мрежу познанстава, углавном с најзначајнијим представницима српског племства, али и с околним мађарским феудалцима. Како је Милош Белмужевић углавном био окружен православним Србима и имао свог духовника, без обзира на приметне мађарске утицаје, остао је у православној вери. Може се рећи да је управо српско окружење које је неговало традицију и успомену угасле државности било брана и препрека преласку на римокатоличанство и асимилацији.

⁵⁸ Владарско одобрење је било потребно и код расподеле баштине. Поседе које је стекао или које је купио племић је могао слободно завештати. Међутим, у спорним питањима у вези с поседом правоснажне су биле само исправе печачене званичним печатима, места јавне вере или такозваних великих судија. L. Solymosi, „Középkori végrendeleteink forrásértékéről”, 331.

⁵⁹ Davor Salihović, „For a Different Catastrophe: a Fruitful Frontier on the Southern Edges of the Kingdom of Hungary after 1463. An Initial Inquiry”, *Иницијал* 5 (2017) 73–107.

[illegible][illegible]

Сл. 1а. Тестамент Милоша Белмужевића – наличје

Сл. 16. Тестамент Милоша Белмужевића – полеђина

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Необјављени извори – Unpublished Primary Sources

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [=MNL OL], Diplomatikai Levéltár [=DL]

Објављени извори – Published Primary Sources

Istvánffy Miklós *magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában* I/1, ed. Péter Benits, Budapest 2001.

Fóti, Miklós, *The Mufasssal Tahrir Defteri of the Sanjak of Segedin (1578)*, Budapest 2023.

Fraknói, Vimos, „Tomori Pál kiadatlan levelei”, *Magyar Történelmi Tár* 3. sorozat, 5. kötet (1882) 78–95.

Hazai, György, „A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai”, *Levéltári Közlemények* 26 (1955) 286–295.

Magyar humanisták levelei XV.–XVI. század, ed. Sándor V. Kovács, Budapest 1971.

Leber, Taisiya, „Milica Jakšić’s Charter for Hilandar Monastery (1506)”, *Иницијал [Inicijal]* 7 (2019) 115–138.

Magina, Adrian, „Acta Jakšićiana. Documents Regarding to the Jakšić of Nădlac Family in Romanian Archives”, *Иницијал [Inicijal]* 6 (2018) 159–188.

Sanudo, Marino, „Odnosaji skupovlade mletačke prema južnim Slavenima”, ed. J. Valentinelli, *Arkiv za povijesnicu Jugoslavensku* 5 (1859) 1–160.

Schwantneri, Ioannis Georgii, *Scriptores rerum Hungaricarum* II, Vindobone 1746.

Szerémi, György, *Magyarország romlásáról*, Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László, Budapest 1979.

Thallóczy, Lajos & Antal Áldásy, *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907.

Tubero, Ludovicus, *Kortörténeti feljegyzések (Magyarország)*, közreadja László Blazovich & Erzsébet Sz. Galántai, Szeged 1994.

Lvdovici Tvberonis Dalmatiae abbatis Commentarii de temporibvs svīs, ed. Vlado Rezar, Zagreb 2001.

Szerémi György II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról 1484–1543, ed. Gustav Wenzel, Pest 1857.

Wenzel, Gusztáv, „Marino Sanuto Világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai I, (1496–1501)”, *Magyar Történelmi Tár* 14 (1869) 3–282.

Ивић, Алекса, „Неколико ћирилских споменика из XVI. и XVII. века”, *Vijesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskoga arkiva* 15 (1913) 2, 92–103. [Ivić, Aleksa, „Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI. i XVII. veka”, *Vijesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskoga arkiva* 15 (1913) 2, 92–103]

Митровић, Катарина, „Повеља деспотице Јелене Јакшић манастиру Хиландару, 1503. јуни 11, Будим”, *Стари српски архив* 7 (2008) 195–203. [Mitrović, Katarina, „Povelja despotice Jelene Jakšić manastiru Hilandaru, 1503. juni 11, Budim”, *Stari srpski arhiv* 7 (2008) 195–203]

Порчић, Небојша и Невен Исаиловић, *Документи владара средњовековне Србије и Босне у венецијанским збиркама*, Београд 2019. [Porčić, Nebojša i Neven Isailović, *Dokumenti vladara srednjovekovne Srbije i Bosne u venecijan-skim zbirkama*, Београд 2019]

Радонић, Јован, „Прилози за историју браће Јакшић”, *Споменик СКА* 59 (1923) 63–75. [Radonić, Jovan, „Prilozi za istoriju braće Jakšić”, *Spomenik SKA* 59 (1923) 63–75]

Сремац, Ђурађ, *Посланица о пропасти угарског краљевства*, превео Мирко Полгар, Београд 1987. [Sremac, Đurađ, *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, превео Mirko Polgar, Београд 1987]

Стојановић, Љубомир, *Старе српске повеље и писма* I-2, Београд – Ср. Карловци 1934. [Stojanović, Ljubomir, *Stare srpske povelje i pisma* I-2, Београд – Sr. Karlovci 1934]

Литература – Secondary Works

Božanić, Snežana, „Srpski velikaši u političkim i vojnim previranjima oko izbora Vladislava II za kralja Ugarske”, *Istraživanja* 24 (2013) 151–166.

Csánki, Dezső, *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában* II, Budapest 1894.

Engel, Pál, „Szolgabíró”, in: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*, ed. in chief Gyula Kristó, Budapest 1994, 654.

Engel, Pál, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései 1554–1579*, Szeged 1996.

Fraknoi, Vilmos, *Tomori Pál élete és levelei*, Budapest 1882.

Iaşin, Saşa, *Familiiile nobilitare sârbeşti din Banat in secolele al XV-lea şi al XVI-lea*, Cluj-Napoca 2015.

Mohács emlékezete. *A mohácsi csatára vonatkozó legfontosabb magyar, nyugati és török források. A csatahely régészeti feltárásának eredményei*, ed. Tamás Katona, Budapest 1976.

Kelényi, Borbála, *Késő középkori magyar fő- és köznemesi női végrendeletek (1440–1526)* (докторска дисертација, Факултет хуманистичких наука Лоранд Етвеш, Будимпешта, 2015) [doktorska disertacija, Fakultet humanističkih nauka Lorand Etveš, Budimpešta, 2015]

Krstić, Aleksandar, „Which Realm Will You Opt for?’. The Serbian Nobility Between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century”, in: *State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule*, ed. in chief Srđan Rudić & Selim Aslantaş, Belgrade 2017, 129–161.

Krstić, Aleksandar & Adrian Magina, „The Belmužević family. The fate of a noble family in South Eastern Europe during the turbulent period of the Ottoman conquest (the 15th and first half of the 16th centuries)”, in: *The Ottoman conquest of the Balkans. Proceedings of the session held at the 12th International Congress of South-Eastern European Studies (Bucharest, 2–6 September 2019)*, ed. Oliver Jens Schmidt, Revue d’études Sud-Est Européen 59 (2021) 105–123.

Kubinyi, András, „Főúri és nemesi végrendeletek a Jagelló-korban”, *Soproni Szemle* 53 (1999) 4, 331–342.

Kulcsár, Beáta, „Magyar nemesi végrendeletek a középkorban”, *Belvedere Meridionale* 20 (2008) 58–78.

Lelkes, György, *Magyar helyiségnévazonosító szótár*, Budapest 2011.

Magina, Adrian, „Un nobil sârb in Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević”, *Analele Banatului, seria nouă* XVIII (2010) 135–142.

Magina, Adrian, „Milica Belmužević: L' histoire l' une noble dame du XVIe siècle”, *Иницијал [Inicijal]* 2 (2014) 145–162.

A magyar nyelv értelmező szótára IV, V, Budapest 1987.

Milleker, Bódog, *Délmagyarország középkori földrajza*, Temesvár 1915.

Mladenov, Canko, „Bolgár adalékok a magyar levéltárakban”, in: *Tanulmányok a bolgár-magyar kapcsolatok köréből. A bolgár állam megalapításának 1300. évfordulójára*, ed. Dobrev Csavdar, Péter Juhász & Petar Mijatev, Budapest 1981, 247–272.

Nemes, Lajos, „Szolgabíró”, in: *Magyar történelmi fogalomtár* II, ed. Péter Bán, Budapest 1989, 182–183.

Salihović, Davor, „For a Different Catastrophe: a Fruitful Frontier on the Southern Edges of the Kingdom of Hungary after 1463. An Initial Inquiry”, *Иницијал [Inicijal]* 5 (2017) 73–107.
Solymosi, László, „Középkori végrendeleteink forrásértékéről”, *Tiszatáj* 28 (1974) 6, 26–29.
Szekeres, László, *Középkori települések Északkelet-Bácskában*, Újvidék 1983.

Szentpétery, Imre, *Oklevéltani naptár*, Budapest 1912. [репринт: 1974]

Takács, István & IstvánVörös, „Ló”, in: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*, ed. in chief Gyula Kristó, Budapest 1994, 413.

Даничић, Ђура, *Рјечник из књижевних старина српских* I, Београд 1863. [Daničić, Đura, *Rječnik iz književnih starina srpskih* I, Beograd 1863]

Даничић, Ђура, *Рјечник из књижевних старина српских* II, Београд 1863. [Daničić, Đura, *Rječnik iz književnih starina srpskih* II, Beograd 1863]

Ђорђић, Петар, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1990³. [Đorđić, Petar, *Istorija srpske ćirilice. Paleografsko-filološki prilozi*, Beograd 1990³]

Ђурђевић, Бранислав, „Србија”, у: *Историја народа Југославије* II, ур. Бого Графенауер и др., Београд 1960, 65–97. [Đurđev, Branislav, „Srbija”, u: *Istorija naroda Jugoslavije* II, ur. Bogo Grafenauer i dr., Beograd 1960, 65–97]

Иванов, Александар Д., „Војвода Милош Белмужевић у Шлеској”, *Зборник Матице српске за историју* 94 (2016) 19–27. [Ivanov, Aleksandar D., „Vojvoda Miloš Belmužević u Šleskoj”, *Zbornik Matice srpske za istoriju* 94 (2016) 19–27]

Иванов, Александар, „Убиство Дмитра Јакшића у Смедереву”, *Зборник Матице српске за историју* 99 (2019) 7–19. [Ivanov, Aleksandar, „Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu”, *Zbornik Matice srpske za istoriju* 99 (2019) 7–19]

Ивић, Алекса, *Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања Потиско-поморишке границе (1703)*, Нови Сад 1929. [Ivić, Aleksa, *Istorija Srba u Vojvodini od najstarijih vremena do osnivanja Potisko-pomoriške vojne granice (1703)*, Novi Sad 1929]

Јиречек, Константин, *Историја Срба* I, Београд 1981. [Jireček, Konstantin, *Istorija Srba* I, Beograd 1981]

Калић, Јованка, *Срби у позном средњем веку*, Београд 2012. [Kalić, Jovanka, *Srbi u poznom srednjem veku*, Beograd 2012]

Крстић, Александар, „Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу и његовој породици”, *Иницијал* 1 (2013) 161–185. [Krstić, Aleksandar, „Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću i njegovoj porodici”, *Inicijal* 1 (2013) 161–185]

Крстић, Александар, „Поседи Јакшића у Славонији и Срему”, *Историјски часопис* 70 (2021) 177–213. [Krstić, Aleksandar, „Posedi Jakšića u Slavoniji i Sremu”, *Istorijski časopis* 70 (2021) 177–213]

Лемајић, Ненад, *Српска елита на прелому епоха*, Сремска Митровица – Источно Сарајево 2006. [Lemajić, Nenad, *Srpska elita na prelomu epohe*, Sremska Mitrovica – Istočno Sarajevo 2006]

Лемајић, Ненад, „Милош Белмужевић”, у: *Српски биографски речник* 6, гл. ур. Чедомир Попов и Бранко Бешлин, Нови Сад 2014, 638–639. [Lemajić, Nenad, „Miloš Belmužević”, у: *Srpski biografski rečnik* 6, gl. ur. Čedomir Popov i Branko Bešlin, Novi Sad 2014, 638–639]

Миљковић-Бојанић, Ема, *Смедеревски санџак 1476–1560. Земља – насеља – становништво*, Београд 2004. [Miljković-Bojanić, Ema, *Smederevski sandžak 1476–1560. Zemlja – naselja – stanovništvo*, Beograd 2004]

Михалјчић, Раде, „Конј”, у: *Лексикон српског средњег века*, прир. Сима Ћирковић и Раде Михалјчић, Београд 1999, 314–315. [Mihaljčić, Rade, „Konj”, у: *Leksikon srpskog srednjeg века*, прир. Sima Ćirković i Rade Mihaljčić, Beograd 1999, 314–315]

Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља – према писаним изворима, гл. редактор Синиша Мишић, Београд 2010. [Leksikon gradova i trgova srednjovekovnih srpskih zemalja – prema pisanim izvorima, gl. redaktor Siniša Mišić, Beograd 2010]

Петровић, Соња, „Старање о души. Тестамент Милоша Белмужевића и епски модел о последњој вољи јунака”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 71 (2005) 3–22. [Petrović, Sonja, „Staranje o duši. Testament Miloša Belmuževića i epski model o poslednjoj volji junaka”, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* 71 (2005) 3–22]

Симић, Зоран, Даница Димитријевић и Сима Ћирковић, „Почеци манастира Фенека”, *Саопштења* 27–28 (1995–1996) 79–94. [Simić, Zoran, Danica Dimitrijević i Sima Ćirković, „Počeci manastira Feneka”, *Saopštenja* 27–28 (1995–1996) 79–94]

Спремић, Момчило, „Породица Јакшић у Банату”, у: *Банат кроз векове, слојеви културе Баната*, ур. Миодраг Матицки и Видојко Јовић, Београд 2010, 33–63. [Spremić, Momčilo, „Porodica Jakšić u Banatu”, у: *Banat kroz vekove, slojevi kulture Banata*, ur. Miodrag Matićki i Vidojko Jakšić, Beograd 2010, 33–63]

Станојевић, Станоје, „Нешто о Јакшићима”, *Нова Искра* 3 (1901) 164–165. [Stanojević, Stanoje, „Nešto o Jakšićima”, *Nova Iskra* 3 (1901) 164–165]

Ћирковић, Сима, „Српска властела у борби за обнову Деспотовине”, у: *Историја српског народа II, Доба борби за очување и обнову државе (1371–1537)*, ур. Јованка Калић, Београд 1982, 373–389. [Ćirković, Sima, „Srpska vlastela u borbi za obnovu Despotovine”, у: *Istorija srpskog naroda II, Doba borbi za očuvanje i obnovu države (1371–1537)*, ur. Jovanka Kalić, Beograd 1982, 373–389]

Интернет – Internet

Bak, János, „Online Decreta Regni Hungariae Mediaevalis. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary”, *All Complete Monographs* 4. (https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono) (прегледано: 25. 3. 2024).

Nenad Obradović

TESTAMENT OF MILOŠ BELMUŽEVIĆ

Summary

The last will of Miloš Belmužević, a Serbian noble in Hungary, is one of rare examples of this type of source important for the study of the Serbian Middle Ages. Miloš Belmužević's testament was written on 8 September 1500. The content of the document can be used as a very useful source for social history. According to the text of his last will, he bequeathed most of his property to his mother, wife and daughter. It should also be noted that the voivode's will lists his possessions that were situated mainly in Temes and Bács counties in the southern part of Hungary. A list of witnesses of the testament can be a valuable source as it sheds light on the social connections of the newly arrived Serbian noble. Judging by the witnesses' names, Miloš Belmužević was mostly connected with Serbian petty nobles and warriors, but also had relations with Hungarians. Connections with Hungarian nobles and the fact that he acted as a judge among the nobles caused the appearance of Hungarian words in voivode's testament. Although the voivode's testament has been published, the lapse of time and the fact that the original document was found made it necessary to prepare a new critical edition.

Оригиналан научни рад

Примљен: 14. 4. 2024.

Коначно прихваћен за објављивање: 5. 9. 2024.